

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційну роботу
КЛЬОБИ ВІКТОРА ЛЬВОВИЧА
«ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОГО
РОЗВИТКУ ІТ-ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ»,
що подана на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертаційної роботи

Актуальність дослідження організаційно-економічних засад інклюзивного розвитку ІТ-індустрії в Україні зумовлена динамічними трансформаціями світового та національного ринку цифрових технологій, де саме ІТ-сектор виступає одним із ключових драйверів економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності та інтеграції у глобальні виробничі й інформаційні ланцюги. Українська ІТ-індустрія за останні два десятиліття стала одним із найбільш експортно орієнтованих секторів економіки, що характеризується високим рівнем залучення людського капіталу та швидким нарощуванням вартості продуктів і послуг. Проте стрімке зростання ринку супроводжується суттєвими викликами, серед яких – нерівний доступ до можливостей для різних соціальних груп, відмінності у рівнях цифрової грамотності, а також загрози відтоку висококваліфікованих кадрів. У цьому контексті особливої ваги набуває дослідження інклюзивності як фундаментальної засади розвитку галузі, що дозволяє забезпечити більш широкий доступ до ринку праці, знизити соціально-економічні бар'єри та створити стійкі передумови для зростання конкурентоспроможності країни.

Важливість інклюзивного розвитку ІТ-індустрії зумовлюється не лише економічними чинниками, але й соціальною відповідальністю бізнесу та державної політики, які мають формувати середовище рівних можливостей. Для України, яка перебуває у стані глибоких трансформацій, питання інклюзії у сфері інформаційних технологій набуває стратегічного значення. Розвиток індустрії в умовах воєнних викликів та післявоєнної відбудови країни потребує формування стійких організаційно-економічних механізмів, що забезпечать як збереження і зміцнення кадрового потенціалу, так і інтеграцію соціально вразливих груп у високотехнологічне виробництво. Це створює можливості для залучення до цифрової економіки не лише фахівців із традиційним технічним бекграундом, але й тих, хто має інший освітній чи професійний досвід, а також представників

регіонів з нижчою інноваційною активністю, що сприятиме збалансованому територіальному розвитку.

Для України інтеграція інклюзивності у розвиток ІТ-індустрії означає можливість поєднати економічну модернізацію з вирішенням завдань соціальної політики, таких як подолання нерівності, розширення доступу до освіти та підвищення якості життя. Це особливо важливо у контексті глобальних трендів сталого розвитку, де цифрова трансформація розглядається як інструмент не лише економічного, але й суспільного прогресу.

Організаційно-економічні засади інклюзивного розвитку передбачають створення системи інституційних, управлінських і фінансово-економічних механізмів, які здатні забезпечити узгодженість інтересів держави, бізнесу, освітніх установ та суспільства. Без належного обґрунтування цих засад неможливо сформувати комплексні стратегії розвитку, які враховували б як внутрішні можливості України, так і зовнішні виклики глобалізованого світу.

З огляду на вищезазначене, розробка методичних підходів та практичних рекомендацій щодо організаційно-економічних засад інклюзивного розвитку ІТ-індустрії в Україні є надзвичайно актуальним і має вагому значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота Кльоби Віктора Львовича є складовою частиною та знайшла відображення під час виконання науково-дослідних тем, зокрема фундаментальної держбюджетної теми «Розвиток інклюзивного ринку праці в умовах релокації та міграції: зайнятість, освіта, доходи населення» (державний реєстраційний номер 0123U101558) – розроблено рекомендації щодо формування інклюзивного підходу до зайнятості в ІТ-сфері в умовах релокації підприємств та трудової міграції населення; обґрунтовано механізми залучення внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення до ІТ-ринку праці; запропоновано підходи до адаптації й професійної перекваліфікації населення з урахуванням потреб цифрової економіки.

При виконанні державної бюджетної теми «Впровадження інклюзивних підходів до реінтеграції ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей у цивільне суспільство й економіку України» (державний реєстраційний номер 0124U000566) – обґрунтовано пропозиції щодо створення сприятливого інституційного середовища для залучення ветеранів, учасників бойових дій та членів їхніх сімей до ІТ-галузі; удосконалення стратегій підтримки професійної перекваліфікації ветеранів у рамках цифрової трансформації економіки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Мета дослідження, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних підходів і розробленні практичних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення інклюзивного розвитку ІТ-індустрії в Україні, у представленій роботі цілковито досягнута.

Отримані результати та прикладні рекомендації ґрунтуються на опрацюванні значного обсягу статистичної інформації, використанні сучасних методів дослідження, узагальненні світового та вітчизняного досвіду щодо організаційно-економічних засад інклюзивного розвитку ІТ-індустрії в Україні. Достовірність та обґрунтованість зроблених висновків і рекомендацій визначається сукупністю викладених наукових результатів. Висновки та рекомендації, сформульовані дисертантом, є достовірні, належним чином обґрунтовані шляхом фахового використання відповідних методів дослідження, а саме: монографічний, порівняльний, історико-логічний, ретроспективного аналізу, економіко-статистичний, системно-структурний, синтезу, групування, генералізації, математико-статистичний, абстрактно-логічний, кореляційного та системного аналізу, інтегрального оцінювання, синтезу, моделювання, стратегічного аналізу.

Інформаційною базою дисертаційної роботи є: вітчизняна законодавча база, офіційна інформація Державної служби статистики України; інформація з мережі Internet; стратегічні документи Європейського Союзу, зокрема Цифровий компас ЄС 2030, Програма «Цифрова Європа», Європейська стратегія даних, Єдиний ринок цифрових послуг, а також матеріали ООН, Світового банку; наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених; особисті спостереження дисертанта. Такий широкий спектр інформаційних джерел, високий ступінь аналітичності інформації забезпечив не лише належний рівень достовірності висновків і пропозицій, але й дозволив дослідити організаційно-економічні засади інклюзивного розвитку ІТ-індустрії в Україні.

Висновки до розділів, наукові положення та загальні висновки і рекомендації дисертаційної роботи характеризуються високим ступенем достовірності й обґрунтованості, що підтверджує наукову цінність і практичну значущість виконаного дослідження. Вони відображають основні засади і напрями вирішення завдання з розробки і застосування інструментарію для реалізації організаційно-економічних засад інклюзивного розвитку ІТ-індустрії в Україні. Завдання, положення наукової новизни та висновки дисертаційної роботи цілковито узгоджені.

Оцінювання новизни представлених результатів дослідження

Правильно вибудована архітектура роботи дозволила здобувачеві чітко підпорядкувати увесь текст дисертації розкриттю поставленої мети та розв'язанню сформульованих дослідницьких завдань. Як результат, в дисертаційній роботі Кльоби Віктора Львовича міститися низка положень та висновків, які привносять новизну у вітчизняну економічну науку, зокрема назвемо найважливіші з них.

Уперше автором обґрунтовано науково-методичний підхід до двостороннього аналізу взаємозв'язку між інклюзивністю та економічною результативністю ІТ-індустрії України, який, на відміну від існуючих підходів, ґрунтується на побудові двох кореляційно-регресійних моделей із використанням інтегрального індексу економічної ефективності та інтегрального індексу інклюзивності ІТ-сектору (що побудований на основі субіндексів гендерної інклюзивності, освітньої та цифрової доступності, самозайнятості й інвестиційної відкритості), на основі яких доведено двосторонній механізм впливу: з одного боку, підвищення цифрової доступності та поширеність гнучких форм зайнятості позитивно впливають на економічну результативність галузі, а з іншого – економічні параметри, зокрема додана вартість, частка капітальних інвестицій, експортна активність і рівень заробітної плати, визначають умови для зростання інклюзивності ІТ-сектору; це надало змогу кількісно підтвердити взаємозалежність соціальних та економічних параметрів розвитку ІТ-індустрії, сформувати базу для розробки організаційно-економічних механізмів її інклюзивного зростання та окреслити стратегічні орієнтири відновлення у післявоєнний період.

Особливо слід відмітити те, що автором удосконалено концептуальні засади інклюзивного розвитку ІТ-індустрії як складової національного економічного відновлення ґрунтуються на поєднанні системної динаміки, інноваційної політики, смарт-спеціалізації, відкритих інновацій і цифрового громадянства та передбачають формування людиноцентричної цифрової економіки, орієнтованої на розвиток людського капіталу та рівний доступ до можливостей для всіх соціальних груп.

У дисертаційній роботі удосконалено методичний підхід до оцінювання впливу інклюзивних чинників на економічну результативність ІТ-індустрії України, який, на відміну від існуючих підходів, ґрунтується на побудові інтегральних індексів та застосуванні кореляційно-регресійного аналізу, що дозволило емпірично визначити цифрову доступність та гнучкі форми зайнятості

як ключові предиктори економічної ефективності галузі, а також виявити опосередкований характер впливу гендерної інклюзивності, освітньої доступності та інвестиційної відкритості.

Також набуло подальшого розвитку наукове обґрунтування стратегічних напрямів державної політики сприяння інклюзивному зростанню цифрової економіки України як цілісний стратегічний вектор державної політики, що поєднує економічну ефективність, соціальну справедливість і технологічні інновації; та охоплює п'ять взаємопов'язаних рівнів: розвиток цифрової інфраструктури як базової передумови інклюзії; розвиток людського капіталу через інтеграцію цифрових компетентностей у систему освіти та ринку праці; формування багаторівневої системи фінансової підтримки інклюзивних цифрових проєктів; стимулювання інклюзивних корпоративних практик у сфері ІТ-бізнесу; формування культури цифрової інклюзії як суспільної цінності.

Окрім того, набуло подальшого розвитку розкриття організаційно-економічного забезпечення як ключового механізму трансформації потенціалу ІТ-індустрії у реальні соціально-економічні результати інклюзивного розвитку; на засадах систематизації трьох основних напрямів підтримки – регуляторно-нормативного, освітньо-кадрового та інфраструктурно-інституційного – із конкретизацією їх інструментів, ризиків та очікуваних ефектів; при чому доведено роль балансу між економічними інструментами (податкові стимули, гранти, кредитування) та інституційними механізмами (правове регулювання, захист інтелектуальної власності, стандартизація, кіберзахист) як умови забезпечення стійкості й 25 інклюзивності ІТ-індустрії та адаптації стратегічних цілей Digital Decade 2030 у національну політику, що дозволяє поєднувати економічну ефективність ІТ-індустрії з підвищенням цифрової інклюзії населення та інтеграцією України у європейський цифровий простір.

Усе зазначене свідчить про високе теоретико-прикладне значення дисертаційної роботи, що розглядається.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у розробці теоретико-методичних підходів щодо вирішення проблематики формування та удосконалення організаційно-економічних засад інклюзивного розвитку ІТ-індустрії України.. А практичне – у розробці науково-прикладних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення інклюзивного розвитку ІТ-індустрії України, зокрема формуванні механізмів підвищення доступності цифрової економіки для різних соціальних груп, удосконаленні методів

оцінювання взаємозв'язку між інклюзивністю та економічною результативністю, а також у виробленні пропозицій для державної політики й корпоративних стратегій, спрямованих на розширення участі населення у цифровій трансформації.

Матеріали дисертаційного дослідження впроваджені у практичну діяльність підприємств, установ та організацій, зокрема АТ «Райффайзен Банк» (довідка про впровадження № 129 від 31.07.2025 р), Громадської організації «Академія для героїв» (довідка про впровадження № 02/08-2025 від 06.08.2025 р).

Окрім того, теоретичні висновки та науково-практичні рекомендації впроваджено в освітню, дослідницьку та проєктну діяльність Приватного закладу вищої освіти «ІТ Степ Університет», зокрема теоретичні положення та аналітичні матеріали використано при розробці та викладанні дисципліни 26 «Генеративний штучний інтелект у розробці ПЗ» (довідка № 576 від 05.08.2025 р).

Дотримання принципів академічної доброчесності

Дисертація містить посилання на джерела запозичених ідей, розробок, тверджень та інформаційно-аналітичні ресурси. Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Достовірність та повнота викладу основних положень, висновків та результатів дослідження

Основні наукові положення дисертації опубліковано в 12-ти наукових працях загальним обсягом 6,55 друк. арк., із яких автору належить 3,94 друк. арк.; серед них – 6-ть статей у наукових фахових виданнях України категорії «Б» та 4-ри публікації апробаційного характеру у матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження

Водночас, як свідчить зміст дисертаційної роботи, є окремі положення, які відкривають простір для наукової дискусії, зокрема:

1. В першому розділі автором розкрито широкий спектр наукових підходів (с. 30, 49, 55-56), проте, на нашу думку, нема чіткої авторської позиції щодо визначення поняття «інклюзивний розвиток ІТ-індустрії». Вважаємо, що варто було б запропонувати власну дефініцію, яка надавала б змогу інтегрувати соціальну, економічну й технологічну складові, що посилює відокремлення внеску дисертанта в теорію інклюзивного розвитку від уже існуючих моделей. Досить перспективним в цьому аспекті вважаємо підхід, який поєднує економіку

знань, smart-спеціалізацію та цифрову справедливість як триєдиний методичний каркас.

2. У підпункті 1.1 першого розділу дослідження в межах інноваційно-екосистемного підходу автор слушно наголошує на ролі відкритих технологічних середовищ (с. 44-45), проте залишає поза увагою питання ефективності таких екосистем у різних регіонах України. З теоретичної точки зору, на нашу думку, доцільно було б ввести поняття «інклюзивна екосистема», уточнивши її параметри – рівень відкритості, горизонтальної взаємодії та соціального ефекту. Також вважаємо за доцільне узгодити цей підхід із моделлю потрійної спіралі («університет–бізнес–держава»), показавши, як у межах smart-спеціалізації формується інноваційна взаємодія, спрямована на залучення маргіналізованих груп до ІТ-ринку.

3. У другому розділі дисертації (с. 100–103, табл. 2.2, рис. 2.3) автор констатує падіння питомої ваги ІТ- ФОПів у 2022–2023 рр., проте не аналізує причинно-наслідкові зв'язки виявлених тенденцій. Зокрема автором не наведено кількісного співвідношення між обсягом ФОП-послуг і загальним ВВП ІТ-індустрії. На нашу думку, доцільно було б доповнити означений підпункт коротким економічним коментарем щодо впливу еміграції кадрів та податкової політики на виявлені автором тенденції.

4. У підпункті 3.1 (с. 165-169) третього розділу дослідження наведено детальний опис побудови кореляційно-регресійної моделі інклюзивності ІТ-сектору. На нашу думку, для забезпечення статистичної достовірності побудована модель мала б супроводжуватись тестом Шапіро–Уїлка або графіком розподілу залишків для підтвердження лінійності взаємозв'язку, що надало б можливість посилити обґрунтування коректності побудованого регресійного рівняння не лише в межах описового, але й прогнозного аналізу.

5. У таблиці 3.3. (с. 177) третього розділу роботи автором вдало структуровано чинники, проте частина таблиці під назвою «пропозиції для посилення ефекту» сформована, на нашу думку, лише описово. До прикладу, рекомендація автора «активізувати державно-приватне партнерство» не має доказового кількісного еквіваленту, тому вважаємо, що доцільно було б зазначити потенційний приріст індексу інклюзивності (ΔI) у разі підвищення інвестицій умовно на 10 %.

Проте, окреслені зауваження та дискусійні положення принципово не знижують наукову цінність дослідження, а є предметом для дискусії під час захисту дисертації.

Загальний висновок

Аналіз дисертації та опублікованих праць Кльоби Віктора Львовича надає підстави зробити висновок про те, що дисертаційна робота на тему «Організаційно-економічні засади інклюзивного розвитку ІТ-індустрії в Україні» є актуальним, цілісним науковим дослідженням, яке містить наукову новизну, має теоретичне і прикладне значення. У роботі одержано нові науково-обґрунтовані результати, які надали змогу автору здійснити комплексне вирішення важливої наукової проблеми, що полягає у розробці теоретичних, методичних і прикладних положень щодо організаційно-економічних засад інклюзивного розвитку ІТ-індустрії в Україні. За змістом дисертаційна робота, її науково-прикладні результати та висновки відповідають галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 051 «Економіка».

Дисертаційна робота «Організаційно-економічні засади інклюзивного розвитку ІТ-індустрії в Україні» є завершеним науковим дослідженням, що за структурою, змістом, оформленням та повнотою висвітлення результатів у наукових виданнях відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року зі змінами і доповненнями, а її автор – Кльоба Віктор Львович заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент:

кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Тетяна ШМАТКОВСЬКА

